ARTICOLUL ÎN UNITĂȚILE FRAZEOLOGICE

Maria CERNEA

Abstract

The present paper intends to illustrate the manifestation of the idiomatic functions of the article. The following functions of the determination are presented: the main function, the formative element function, the function of the index of the morphological category, the mark function of the grammatical categories of gender, number and case.

În unele limbi, printre care şi româna, **articolul** – „achiziţie proaspătă a limbajului" (Coja, 1983, p.6), dat fiind faptul că în latină nu exista, dar există în limbile dezvoltate din latină – este, alături de adjectivele demonstrative şi posesive, marcă gramatică a determinării. **Determinarea** este „o categorie gramaticală specifică substantivului, manifestată prin opoziţia *determinat (articulat) / nedeterminat (nearticulat*), iar, dacă există mai multe articole, şi prin opoziţia *determinat hotărât* (*puternic determinat) / determinat nehotărât (slab determinat*)(DŞL).

Funcţiile articolului – sintetizate de Coja în lucrarea citată – sunt multiple şi sunt repartizate în mod diferit de la o categorie de articole la alta:

[a] funcţia de individualizare[1] (în grad înalt sau redus), realizată adeseori redundant prin mai multe coocurenţe:

*elev**ul cel** nou **al** profesorului* (articol definit + articol demonstrativ + articol posesiv)(DŞL);

[b] funcţia de generalizare:

*Omu**l** e supus greşelii.* (articol definit)

„O, eşti frumos cum numa-n vis

***Un** înger se arată"* (M. Eminescu) (articol nedefinit)

[c] funcţia de formant al unor unităţi lexicale sau al unor forme gramaticale ale acestora:

*dâns**ul**, vreun**ul**, al doi**le**a, înainte**a**, dedesubt**ul*** (articol definit)

***al** doilea* (articol posesiv)

*omul **cel** mai bun* (articol demonstrativ)

[d] funcţia de indice al substantivării prin conversiune:

*bine**le**, albastr**ul**, eu**l*** (articol definit)

***un** bine, **un** of* (articol nedefinit)

***cel** harnic* (articol demonstrativ)

[e] funcţia de marcă a categoriilor gramaticale de gen, număr, caz la substantiv, înlocuind desinenţa sau urmând-o:

*cas**a**, case**i*** (articol definit)

***o** carte, **unei** cărţi**, unor** cărţi* (articol nedefinit)

*omul **cel** mai bun, oamenilor **celor** mai buni* (articol demonstrativ)

***al** casei* (articol posesiv)

BDD-A2974 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:24 UTC)

În frazeologie, funcţiile mai sus enumerate ale articolului se manifestă cu mai puţină claritate, după cum se va vedea şi din exemplele care urmează.

a. Articolul ca marcă a determinării[2]

Sensibile la categoria determinării sunt doar unele dintre unităţile frazeologice (=UF) substantivale (locuţiunile substantivale). Dintre acestea, unele participă la opoziţia nedeterminat / determinat, marcată prin articol nedefinit / definit, aidoma substantivelor, altele sunt indiferente la această opoziţie.

(a) De exemplu: locuţiunea substantivală *p ă r e r e d e r ă u* poate apărea:

a$_1$ n e a r t i c u l a t ă (cu valoare nedeterminată)

Laşi în urmă numai p ă r e r i d e r ă u.

a$_2$ a r t i c u l a t ă n e d e f i n i t

Mă năpădesc ***n i ş t e*** *p ă r e r i d e r ă u ucigătoare.*

a$_3$ a r t i c u l a t ă d e f i n i t

Îţi scriu cu p ă r e r e ***a*** *d e r ă u că nu te pot revedea.*

d u p ă – a m i a z ă

*(această) d u p ă - a m i a z ă / **o** d u p ă - a m i a z ă / **n i ş t e** d u p ă - a m i e - z e / d u p ă - a m i a z* ***a***

După cum se observă, articolul – marcă a determinării – se ataşează la substantivul component al locuţiunii (substantivul – centru de grup nominal, dacă formaţia frazeologică e de această natură) şi îşi modifică genul, numărul şi cazul după acest substantiv.

Alte frazeologisme circumscrise aceleiaşi categorii: *aducere-aminte, luare-aminte, băgare de seamă, bătaie de cap, dare de seamă, foc de paie, răbdări prăjite (*numai plural*), ţap ispăşitor, după-masă.*

(b) Alte formaţii frazeologice substantivale sunt utilizate în vorbire – în mod obişnuit[3]– fie nearticulate, fie însoţite de articol nedefinit, fie cu articolul definit ataşat determinantului (adjectival al) combinaţiei, nicidecum vreunuia dintre termenii ei constitutivi.

De exemplu:

cap-pătrat „om mărginit, cu vederi înguste"

(acest) *cap-pătrat / **un** cap-pătrat / **nişte** capete-pătrate / (*ilustru**l**) cap-pătrat,* dar nu **cap**ul**-pătrat*

coate-goale

*(*acest) *coate-goale / **un** coate-goale*[4]*/ **nişte** coate-goale / (*sărmanu**l**) coate-goale,* dar nu **coate**le**-goale*

zgârie-brânză

*(*acest*) zgârie-brânză / **un** zgârie-brânză / **nişte** zgârie-brânză /* (vestitu**l**) *zgârie-brânză,* dar nu **zgârie-brânz**a.***

Alte UF din aceeaşi categorie: *pierde-vară, cruce-ajută, gură-cască, gură-spartă, doamne-ajută* „bătaie*", încurcă-lume, limbă-lungă, linge-blide, soarbe-zeamă, soare-răsare, târâie-brâu, vânturătă-lume.*

În exemplele de mai sus, substantivul component are, în interiorul structurii, formă nearticulată. Articolul, ca marcă a determinării – exclusiv nedefinite, în aceste cazuri –, se ataşează la ansamblu. *Discrepanţa dintre genul sau / şi numărul substantivului component şi genul sau / şi numărul ansamblului* – marcate fiind aceste categorii gramaticale prin articol – *este un indiciu al calităţii de frazeologism a ansamblului respectiv.*

(c) O categorie destul de numeroasă de UF are în structură două substantive: unul cu formă de N / Ac, iar determinantul său atributiv cu formă de G realizată flexionar (marcată prin articol definit). Comportamentul acestor formaţii în raport cu determinarea nu este unitar.

BDD-A2974 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:24 UTC)

c_1 La o parte dintre ele marca opoziţiei nedeterminat / determinat (nedefinit / definit) este selectată de termenul regent din structură, după regulile obişniute: conform genului şi numărului său.

De exemplu:

mărul discordiei

măr al discordiei[5] *(*a fost...)(nedeterminat*)*

un *măr al discordiei* (a fost...)(determinat nedefinit prin marca: articol nedefinit)

*măr**ul** discordiei* (a fost...)(determinat definit prin marca: articol definit)

După cum se poate observa, substantivul regent poate apărea şi fără articol, dar şi cu articol nedefinit sau definit.

Aceleiaşi serii îi aparţin: *brâul-cerului „*curcubeu*", corabia deşertului „*cămilă*", sora soarelui, mărul lui Adam, oul lui Columb.*

c_2 La alte combinaţii cu aceeaşi structură (substantiv + substantiv în G), regentul este însoţit obligatoriu de articol definit, fără ca acesta să reprezinte întotdeauna marca determinării definite.

De exemplu:

traista-ciobanului

(a) În contextul *Am cules puţină* ***traista-ciobanului*** combinaţia are valoare nedeterminată, în pofida prezenţei articolului definit. Articolul şi-a „pierdut" în acest context funcţia sa de determinare a sferei substantivului. De altfel, fără articolul din final, substantivul *traistă* nici n-ar putea apărea fără să provoace o serie de modificări de natură semantico-gramaticală. Astfel, forma *traistă* ar implica fie schimbarea relaţiei cazuale dintre cele două substantive (*traistă-ciobanului*: N / Ac + D), fie păstrarea relaţiei cazuale, dar numai prin atragerea în structură a articolului posesiv-genitival: *traistă-**a**-ciobanului*. În aceste variante (nearticulate) se ajunge la „distrugerea" unităţii semantico-gramaticale a combinaţiei: combinaţia stabilă redevine combinaţie liberă şi redobândeşte trăsăturile anterioare „izolării" (formării UF). Sensul „noii" combinaţii se obţine prin adiţionarea sensurilor componentelor. Comportamentul morfosintactic al fiecărui element constitutiv va fi similar cu al oricărui membru al clasei mofologice respective: substantiv comun flexibil nesupus unor restricţii formale şi funcţionale particulare (*traistă ciobanului / traiste ciobanului; traistă a ciobanului / aceste traiste ale ciobanului / traiste ale ciobanilor noştri* etc.). În aceste condiţii contextul *am cules puţină* devine impropriu.

În c o n c l u z i e, articolul definit ataşat substantivului *traista* din UF *traista-ciobanului* inclusă într-un context ca *Am cules puţină* ***traista-ciobanului*** e un simplu formant, asemenea articolelor din locuţiunile prepoziţionale *în faţa, în dreptul* (vezi infra).

(b) În *Am cules* ***nişte*** *traista-ciobanului veştejite*[6] combinaţia frazeologică este determinată nedefinit, cu articolul la plural, cu sens de plural, chiar dacă substantivele componente au formă articulată definit de singular.

(c) În *Traista-ciobanului e buruiană de leac*, formaţia frazeologică este determinată definit, având ca marcă articolul din structura (morfematică a) substantivului regent din combinaţie.

Concluzie: *Combinaţiile de cuvinte care manifestă caracteristicile de mai sus* (*care par să contravină normelor gramaticale „firești") constituie combinaţii stabile*, *frazeologice.*

b. Articolul ca element formativ al UF

S-a văzut mai sus că articolul are şi funcţia de formant al unităţilor lexicale. În mod similar poate fi şi formant al UF.

BDD-A2974 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:24 UTC)

Pe lângă exemplele anterioare (*traista-ciobanului* etc.), în care articolul are, în anumite condiţii, funcţia de element formativ – exemplul (a) –, iar în alte condiţii pe cea de marcă a determinării – exemplele (b), (c) –, mai consemnăm următoarele categorii de construcţii în care articolul apare ca formant:

(a) *în faţa, din cauza, în ciuda, în dosul, în dreptul, de-a lungul, pe de-a-ntregul* „în întregime" (cu articol definit)

(b) *al naibii, de-ale gurii* (cu articol posesiv)

(c) *Cel de Sus*, *ăl-mai-rău, ăl-din-lac* „satana" (cu articol demonstrativ)

c. Articolul ca indice al clasei morfologice

Articolele din componenţa UF enumerate în seria (a) servesc, în unele cazuri, la diferenţierea locuţiunilor prepoziţionale (care în general au articol definit) de locuţiunile adverbiale (care în general n-au articol). Înregistrăm următoarele situaţii:

(1) locuţiuni prepoziţionale cu articol – locuţiuni adverbiale (cu aceeaşi componenţă lexicală) fără articol:

Stau ***în faţa*** *blocului / lui / ta.* (lcţ.prep.) *Stau* ***în faţă.*** (lcţ.adv.)

Alte exemple:

Locuţiuni prepoziţionale*: în ciuda, în dosul, în jurul, în preajma, în urma, din urma, în susul, în josul...*

Locuţiuni adverbiale corespondente: *în ciudă, în dos, în jur, în preajmă, în urmă, din urmă, în sus, în jos...*

Se impune aici următoarea observaţie: locuţiunile prepoziţionale menţionate anterior se distribuie cazual în mod diferenţiat, după cum urmează: cu genitivul substantivelor şi al substitutelor lor, cu acuzativul adjectivelor posesive şi cu dativul pronumelor personale forme neaccentuate. Articolele din finalul locuţiunilor se manifestă şi ele în mod diferit, în funcţie de părţile de vorbire cu care se distribuie locuţiunile, şi anume:

1. toate locuţiunile păstrează articolul în distribuţie cu substantivele în G şi cu adjectivele posesive în Ac;

2. utilizate cu pronume personale neaccentuate în D, se comportă astfel:

2_1 locuţiunile cu articol masculin / neutru pierd articolul propriu-zis, dar păstrează – cele care au – vocala de legătură;

2_2 dintre locuţiunile cu articol feminin, unele îl păstrează, altele îl pierd.

Iată un tablou al acestor forme:

Locuţiuni cu articol masculin / neutru:

G ***: în dosul*** *casei* (păstrează articolul)	***în spatele*** *casei* (păstrează articolul)
Ac**: *în dosul*** *meu* (păstrează articolul)	***în spatele*** *meu* (păstrează articolul)
D: ***în dosu****-mi* (pierde articolul, păstrează vocala de legătură)	***în spate****-mi* (pierde articolul)

Locuţiuni cu articol feminin:

G: ***în faţa*** *casei* (păstrează articolul)	***în dreapta*** *casei* (păstrează articolul)
Ac: ***în faţa*** *mea* (păstrează articolul)	***în dreapta*** *mea* (păstrează articolul)
D: ***în faţă****-mi* (pierde articolul)	***în dreapta****-mi* (păstrează articolul)

BDD-A2974 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:24 UTC)

(cf. Neamțu, 1999, p.154; Coja, 1983, p.104-105, pentru regimul prepozițiilor).

(2) locuțiuni prepoziționale articulate al căror corespondent nearticulat e combinație liberă:

în mijlocul „printre, între" (lcţ. prep.)

Mă simt bine ***în mijlocul*** *prietenilor.*

în mijlocul „în timpul, în cursul; în toiul, în puterea" (lcţ. prep.)

„Avea amnezii lacunare, uitând dintr-o dată ***în mijlocul*** *vorbirii ideile."* (Călinescu, apud DEL)

în mijloc „în centru" (combinație liberă)

Eu stau ***în mijloc****, iar tu la marginea stângă sau dreaptă a sălii.*

(3) perechi de locuțiuni prepoziționale şi locuțiuni adverbiale, toate şi întotdeauna articulate: *la stânga, la dreapta, de-a lungul, de-a latul, de-a curmezişul* (Neamțu, 1999, p.152).

Dorm ***de-a latul*** *patului.*(lcţ. prep.)

Dorm ***de-a latul****.* (lcţ. adv.)

(4) locuțiuni prepoziționale articulate, fără corespondent adverbial: *din cauza, din pricina, în scopul, în vederea*[7]*, în dreptul, în (*sau *pe) temeiul* „în conformitate cu"

(5) locuțiuni adverbiale articulate, fără corespondent prepozițional: *cu timpul* „cu încetul, treptat, pe măsură ce trece vremea".

C o n c l u z i e: Pentru situațiile în care vorbirea oferă perechi de combinații – cu şi fără articol – se poate opta pentru *încadrarea combinațiilor articulate în clasa prepoziționalelor, iar a celor nearticulate în clasa adverbialelor*, în condițiile în care analiza contextuală nu oferă altă soluție – cea de sub 2. sau cea de sub (2). De un sprijin real, în diferențierea categorială a locuțiunilor adverbiale şi prepoziționale identice formal, poate fi aprecierea comportamentului lor sintactic: spre deosebire de locuțiunile adverbiale, locuțiunile prepoziționale reclamă cu necesitate prezența unui nominal căruia îi impun cazul.

d. Articolul ca indice al substantivării UF

Una dintre modalitățile de creare a noi UF o reprezintă conversiunea. Ne interesează aici obținerea de frazeologisme substantivale de la alte clase de UF prin ataşarea de articole.

Astfel, pot deveni locuțini substantivale:

(a) unele locuțiuni a d j e c t i v a l e

(persoană) *nu ştiu cum* „ciudată" > ***un*** *nu ştiu cum* (de a se purta) – prin ataşarea articolului nedefinit

(concurentul) *din urmă* > ***cel*** *din urmă* (n-a sosit) – prin ataşarea articolului demonstrativ

(b) unele locuţiuni a d v e r b i a l e:

(vin) *după-masă* > *după-mas****a*** (asta) – cu articol definit

> ***o*** *după-masă* (frumoasă) – cu articol nedefinit

La fel: *după-amiază.*

(c) unele locuțiuni p r o n o m i n a l e:

(vine) *nu ştiu cine* (şi-mi spune ce să fac) > (e) ***un*** *nu ştiu cine* – cu articol nedefinit

La fel: *nu ştiu ce, cine ştie cine, cine ştie ce.*

e. Articolul ca marcă de gen, număr, caz

Alături de funcția de indice al substantivării, articolul o îndeplineşte şi pe aceea de marcă a categoriilor de gen, număr şi caz.

BDD-A2974 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:24 UTC)

Iată câteva situaţii:

1. La majoritatea frazeologismelor substantivale în componenţa cărora intră şi (un) substantiv / substantive, genul, numărul şi cazul ansamblului frazeologic corespunde cu genul, numărul şi cazul substantivului / unuia dintre substantivele constitutive.

De exemplu:

*după-amiaz**a*** (asta este...)

– feminin, singular, nominativ ansamblul frazeologic; feminin, singular, nominativ substantivul component *amiaza*

(frumuseţea) *după-amieze**lor***

– feminin, plural, genitiv ansamblul; feminin, plural, genitiv substantivul *amiezelor*

(despre) *dare**a** de seamă*

– feminin, singular, acuzativ ansamblul; feminin, singular, acuzativ substantivul *darea*

(le lipseşte ceva) *dări**lor** de seamă*

– feminin, plural, dativ ansamblul; feminin, plural, dativ substantivul *dărilor.*

Formaţii de acelaşi tip: *băgare de seamă, ţap ispăşitor, răbdări prăjite* (numai plural).

2. Alte frazeologisme substantivale fie că nu conţin substantive care să indice – prin desinenţe sau prin articolul pe care l-ar purta – genul, numărul şi cazul ansamblului, fie că au în structură substantive care au aceste categorii gramaticale diferite de ale ansamblului frazeologic.

De exemplu:

(a) UF f ă r ă s u b s t a n t i v e în componenţă

(aici este) ***un*** *du-te-vino* (obositor)

– masculin / neutru, singular, nominativ – indicate de articolul nedefinit şi de context (de singularul verbului *este,* aflat în relaţie de interdependenţă cu ansamblul frazeologic, şi de masculin / neutrul singular al adjectivului *obositor*)

(sfârşitul acestui) *du-te-vino*

– masculin / neutru singular genitiv, indicat de adjectivul demonstrativ determinant al ansamblului

La fel: *nu-mă-uita.*

(b) UF c u s u b s t a n t i v e în componenţă

(b_1) UF cu substantivul având întotdeauna a c e l a ş i gen şi număr cu ansamblul

De exemplu:

cap-sec

(văd) ***un*** *cap-sec*

– neutru, singular substantivul component; neutru, singular ansamblul

(văd) ***nişte*** *capete-seci*

– neutru, plural substantivul; neutru, plural ansamblul

(părerea) ***unor*** *capete-seci*

– neutru, plural substantivul; neutru, plural ansamblul

La fel: *cap-pătrat.*

(b_2) UF cu substantivul component de a l t gen, număr (caz) decât ansamblul

De exemplu:

coate-goale

un *coate-goale* (a spus)

– neutru, plural substantivul component; masculin, singular ansamblul

maţe-negre „scobar”

un *maţe-negre* (proaspăt)

– neutru plural substantivul component; masculin, singular ansamblul

barbă-albastră

(pentru) ***un*** *barbă-albastră*

BDD-A2974 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:24 UTC)

– feminin, singular substantivul component; masculin, singular ansamblul

unor *barbă-albastră* (cunoscuți)

– feminin, singular substantivul component; masculin, plural ansamblul

La fel: *ochii-păsăruicii* „nu-mă-uita, miozotis".

(b_3) UF cu genul gramatical diferit sau coincident cu genul natural al referentului

De exemplu:

gură-spartă „om flecar, limbut"

(Ana e) ***o*** *gură-spartă*

– feminin, singular substantivul component; feminin, singular ansamblul; feminin, singular referentul (deci ansamblul şi referentul au genul şi numărul coincidente)

(Ion e) ***o*** *gură-spartă*

– feminin, singular substantivul component; feminin, singular ansamblul; masculin, singular referentul (ansamblul şi referentul au genuri diferite)

(Ion e) ***un*** *gură-spartă*

– feminin, singular substantivul component; masculin, singular ansamblul; masculin, singular referentul (ansamblul şi referentul au genul şi numărul coincidente)

nişte *gură-spartă* (plictisitori)

– feminin, singular substantivul component; masculin, plural ansamblul; masculin plural referentul (ansamblul şi referentul au genul şi numărul coincidente)

La fel: *mână-lungă*.

(b_4) UF cu genul gramatical coincident cu genul natural al referentului, indiferent de genul substantivului component

De exemplu:

un / o zgârie-brânză „om zgârcit"

(pe) *un zgârie-brânză* (nesuferit)

– feminin, singular (Ac) substantivul component, masculin, singular (Ac) ansamblul

(ale) *unor zgârie-brânză* (cunoscute)

– feminin, singular (Ac) substantivul component; feminin, plural (G) ansamblul

La fel: ***un / o*** *brânză-n sticlă* „om zgârcit"; ***un / o*** *împuşcă-n lună* „om nesocotit, trăsnit"; *un / o pierde-vară*; ***un / o*** *mațe-fripte*: a) „om sărac"; b) „om rău, afurisit"; c) „om zgârcit"; ***un / o*** *mațe-pestrițe* „om rău şi foarte zgârcit"; ***un / o*** *mațe-goale* „om sărac"; ***un / o*** *gură-spartă* (pentru unele întrebuințări, vezi exemplele de sub (b_3)); ***un / o*** *mână-largă* „om darnic"; ***un / o*** *mână-spartă* „om risipitor"; ***un / o*** *mână-strânsă* „om econom"[8].

O b s e r v a ț i e:

Între frazeologismele de sub (b_3) şi cele de sub (b_4) există deosebirea că formațiile de sub (b_3) având un anumit gen gramatical, marcat prin articol, pot avea referent de gen identic sau diferit de cel gramatical:

Ion e ***o*** *gură-spartă*.

Ion e ***un*** *gură-spartă*.

(b_5) UF cu aceeaşi componență lexico-gramaticală, cu genul (şi numărul) coincident(e) sau diferit(e) de al(e) substantivului constitutiv

De exemplu:

traista-ciobanului

o *traista-ciobanului*

BDD-A2974 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:24 UTC)

– feminin, singular substantivul component regent în structură; feminin, singular ansamblul (genul şi numărul substantivului sunt coincidente cu ale ansamblului)

nişte *traista-ciobanului* (veştejite)

– feminin, singular substantivul component; feminin, plural ansamblul (diferă numărul ansamblului de cel al substantivului component)

ochiul-boului

(câteva) *ochiul-boului*: (una albă şi două roşii) – masculin, singular substantivul regent; feminin, plural ansamblul (diferă şi genul, şi numărul ansamblului faţă de ale substantivului component).

Observaţie: Dicţionarele (DOOM; DEX) înregistrează formaţia *ochiul-boului* ca având genul masculin. Vorbirea concretă dezvăluie însă o altă realitate. Se pot repera contexte ca cel de mai sus (*câteva* ***ochiul-boului****: una albă şi două roşii*), dar nicidecum contexte de felul **câţiva* ***ochiul-boului****: unul alb şi doi roşii*, care ar implica acordul adjectivului cu un substantiv masculin.

Prin urmare, deşi conţine un substantiv masculin la singular, genul (şi numărul) ansamblului este (poate fi) altul decât al substantivului component.

Se pot desprinde aici următoarele două c o n c l u z i i:

1. La grupările substantiv articulat definit + substantiv în genitiv articulat definit, genul (şi numărul) ansamblului poate fi acelaşi cu sau diferit de al substantivului regent din structură. Coincidenţa de gen (şi număr) e un fapt aleatoriu, iar nu unul motivat morfologic. Marca de gen şi număr a ansamblului este articolul ansamblului.

2. *Noncoincidenţa între genul (şi numărul) ansamblului şi genul (şi numărul) substantivului component este un indiciu al apartenenţei ansamblului la frazeologie.*

Alte exemple:

a) cu genul (şi numărul) coincident(e): *laba-ursului, barba-caprei, pasărea-paraclisului, iarba-fiarelor, limba-oii;*

b) cu genul (şi numărul) diferit (e): *condurul-doamnei, busuiocul-fetelor, pliscul-cocorului.*

(c) Perechi de structuri identice, în care substantivul component
este articulat / nearticulat

Se întâlnesc şi aici situaţii diferite:

(c_1) Combinaţii în care prezenţa / absenţa articolului n-are influenţă asupra sensului şi a statutului combinaţiei

De exemplu:

a lua seamă (substantivul e fără articol)

*a lua seam****a*** (substantivul are articol definit)

Observaţii:

1. Ambele combinaţii sunt UF (fapt care se poate constata prin aplicarea criteriului morfosintactic)[9] şi au sensurile comune: a) „a se gândi, a reflecta adânc, a chibzui, a fi atent la ceva"; b) „a observa îndeaproape (pe cineva), a urmări, a supraveghea".

Diferenţa dintre cele două forme ţine de frecvenţă, în sensul că forma nearticulată e utilizată mai rar.

2. Forma articulată poate fi construită atât cu prepoziţia *la* (+ nume), şi atunci actualizează sensurile de mai sus, cât şi cu prepoziţia *de* (+ nume), cu sensurile „a se ocupa, a se îngriji, a avea grijă (de...)".

Alte exemple:

- *a băga de seamă – a băga seamă – a băga seam****a***
- *în faţă*(-mi) – *în faţ****a*** mea
- *a ţine parte* (cuiva) „a susţine (pe cineva)" – *a ţine parte****a*** (cuiva)

BDD-A2974 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:24 UTC)

• *a da seamă* „a răspunde (pentru ceva)" – *a da seam**a***

(c_2) Combinaţii în care prezenţa / absenţa articolului are influenţă asupra sensului

• *a lua parte* (la ceva) „a participa la..., a contribui la..."

• *a lua parte**a*** (cuiva) „a susţine (pe cineva într-o problemă)"

(c_3) Combinaţii în care prezenţa / absenţa articolului are influenţă asupra statutului (frazeologic / nonfrazeologic al) combinaţiei

• *a ţine cont* (de ceva) „a ţine seamă, a lua în consideraţie (= UF cu regim de acuzativ prepoziţional, cu prepoziţia *de* impusă) (cf. Neamţu, 1999)

*a ţine cont**ul*** (cuiva) „a ţine (pentru cineva) evidenţa operaţiilor de credit şi debit" (= combinaţie liberă cu regim de dativ fără prepoziţie)

• *a da ordin* „a ordona" (= UF cu substantivul component utilizat cu valoare absolută)

*a da ordin**ul*** (=combinaţie liberă cu sensul obţinut din suma sensurilor elementelor constitutive)

• *a lua parte* „a participa" (= UF)

a lua partea (= UF sau combinaţie liberă, în funcţie de context)

• *în faţă* (= UF – locuţiune adverbială sau prepoziţională, în funcţie de distribuţie)

*în faţ**a*** (= locuţiune prepoziţională sau combinaţie liberă, în funcţie de distribuţie)

NOTE

[1] Adică de restrângere a sferei de indivizi desemnate de substantiv la un individ / nişte indivizi cunoscut / cunoscuţi şi identificabil / identificabili de către vorbitor şi ascultător (DŞL).

[2] Determinarea prin posesive, demonstrative sau alte adjective nu interesează în aceste situaţii.

[3] Izolat, se pot identifica în vorbire forme ca *pierde-var**a***, dar acest articol nu e marcă a determinării definite a ansamblului frazeologic.

[4] De observat că, deşi substantivul din componenţa acestei loţiuni este totdeauna la plural, sensul ansamblului este „singular" sau „plural" în funcţie de referentul la care trimite construcţia.

[5] În timp ce combinaţii ca *mărul discordiei* îşi păstrează caracterul frazeologic şi după inserarea între componentele substantivale a articolului posesiv-genitival, combinaţiile de tipul *traista-ciobanului* îşi pierd caracterul frazeologic (redevin combinaţii libere), cu toate că au, toate, aceeaşi componenţă morfosintactică.

[6] Într-un context ca *nişte traista-ciobanului* veştejită, *nişte* nu mai e articol nedefinit (nehotărât), ci adjectiv nehotărât *partitiv* (Neamţu, 1999, p.73); Coja (1983, p.118) îl numeşte articol nehotărât *partitiv*, opus articolului nehotărât *obişnuit*.

[7] Combinaţia fără articol – *în vedere* – apare doar în calitate de constituent al expresiei *a avea (ceva) în vedere* „a avea în intenţie, a-şi face un plan, a urmări realizarea unui scop" sau al expresiei *a avea (pe cineva) în vedere* „a se interesa de aproape (de cineva), a avea grijă (de cineva), a ţine (pe cineva) în evidenţă pentru un anumit scop". Alte forme, ca *(stau) ***în dreptul**, *n-au venit ***din pricina** nu se utilizează.

[8] Între frazeologismele înregistrate sub (b_4) şi cele de sub (b_3) nu există întotdeauna graniţe precise.

[9] UF sunt microcontexte izolate semantic şi gramatical de macrocontextul în care apar. Potrivit criteriului morfosintactic, componentele UF nu angajează relaţii proprii cu „exteriorul".

BDD-A2974 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:24 UTC)

Frazeologismele intră în relaţie cu macrocontextul în ansamblul lor, ca unităţi (frazeologice) relate cu alte unităţi (lexicale sau frazeologice). Dacă elementele constitutive ale unei combinaţii de cuvinte angajează relaţii proprii cu „exteriorul", combinaţia respectivă nu formează UF.

BIBLIOGRAFIE

Coja, 1983 – Ion Coja, *Preliminarii la gramatica raţională a limbii române*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Neamţu, 1999 – G.G. Neamţu, *Teoria şi practica analizei gramaticale*, Ed. Excelsior, Cluj-Napoca.

DEL – Elena Comşulea, Sabina Teiuş, Valentina Şerban, *Dicţionar de expresii şi locuţiuni*, Ed. Ştiinţa, Chişinău, 1998.

DEX – Ion Coteanu et. al., *Dicţionar explicativ al limbii române*, Bucureşti, 1996.

DOOM – *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, Institutul de Lingvistică al Universităţii din Bucureşti, Ed. Academiei, Bucureşti,1982.

DŞL – Angela Bidu-Vrănceanu et al., *Dicţionar general de ştiinţe – Ştiinţe ale limbii*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1997.

BDD-A2974 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:24 UTC)